

The article deals with the research of the existing approaches to segmentation of consumers of rural green tourism and the results of its own market research in order to create social and psychological portrait of the consumers of rural green tourism.

Rural green tourism, consumer segmentation, marketing research, consumer motivation, portrait consumers.

УДК 631.155:332.2.021

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО СЕЛА

***А. В. Збарська, кандидат економічних наук, головний спеціаліст
Департаменту економічного розвитку аграрного ринку
Міністерства аграрної політики та продовольства України***

Обґрунтовано багатогранність сутності відродження, поселенської мережі, соціальної інфраструктури. Виявлено об'єктивну необхідність соціального відродження села, обґрунтовано вплив власності в АПК на соціальні процеси як економічної основи формування відносин на селі. Здійснено економічну оцінку здатності українського селянства до відтворення. Досліджено демографічну ситуацію в сільській місцевості та її вплив на підвищення економічної активності селян, проаналізовано економічні й організаційні фактори відродження села, розкрито особливості розвитку різноукладності на селі та її наслідки. Визначено основні напрями формування соціальної інфраструктури як сукупності структурних елементів сільських поселень.

Соціальна інфраструктура, відродження, сільське поселення, розвиток, довкілля, територія, демографічна ситуація.

Серед актуальних проблем розвитку соціально-економічних проблем на селі визначальне місце належить створенню комфортних умов праці і проживання його жителів.

Останніми роками на рівні держави дедалі ширше звертається увага на категорію «територіальне середовище», у якому проживають селяни, тобто, проблеми селян, їхню працю і життя стали розглядати в контексті розвитку територіального середовища. Проте нинішня своєрідність осмислення сутності територіальної діяльності людини на фоні економічних та соціальних пріоритетів ще залишається на другорядних позиціях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам соціального розвитку сільських поселень зокрема і селянства взагалі, присвячені праці відомих українських вчених: В. Г. Андрійчука, О. М. Бородіної,

О. Г. Булавка, В. П. Горьового, Л. В. Молдаван, І. В. Прокопи, М. К. Орлатого, В. К. Терещенка, К. І. Якуби та інших.

Мета дослідження – висвітлення проблем соціально-економічного розвитку сільських поселень, соціальної інфраструктури та шляхів її вирішення.

Виклад основного матеріалу. Зосередивши основну увагу на проблемах виробництва сільськогосподарської продукції, держава турбується про зайнятість і зростання доходів селян та їх добробуту. Безумовно, такий підхід справедливий і необхідний, але ж, – як на наш погляд, – він вирішує проблеми села лише частково. Виробник сільськогосподарської продукції нині залишає осторонь проблему соціального розвитку сільських територій. Мізерні ж, як правило, кошти на ці цілі у місцевих бюджетах не впливають на територіально утворювальні процеси на селі. Тобто, на сьогодні на селі створилася гостра ситуація – «виробник не хоче, громада неспроможна», яка дедалі частіше стала проявлятися у конфліктній формі [4]. Поєднання в особистому селянському господарстві чи в сімейній фермі функцій власника землі та майна, управлінця і безпосереднього виконавця всіх робіт стимулює зацікавленість в одержанні кінцевих результатів. Названі малі форми господарювання дозволяють значно економити витрати, пов'язані з організацією та управлінням виробничими процесами. Оскільки в них доходи не діляться на прибуток і заробітну плату, тут є можливості маневру між нагромадженням і споживанням, чого не мають підприємці інших форм господарювання. Переваги особистих і сімейних фермерських господарств і в тому, що у виробництві, за потреби, можуть брати участь і їх непрацездатні члени – пенсіонери, підлітки, що сприяє маневруванню робочою силою під час сезонних робіт і за несприятливих погодних умов. Дані форми господарювання гарантують зайнятість молодим спадкоємцям, сприяють їх становленню, їм органічно притаманні екологічні функції, адже ОСГ і сімейна ферма є й місцем роботи, і територією проживання її власника. Отже, ці та інші переваги малих форм господарювання сімейного типу не тільки не зійшли з історичної арени, як передбачали представники класичних шкіл капіталістичної системи господарювання, але й, – як було зазначено, – продовжує домінувати у більшості країн світу [9]. Академік І. І. Лукінов свого часу попереджав, що не можна «ігнорувати зв'язок і єдність розмірів і структури господарства з природою і якісними характеристиками самого господаря (приватного чи колективного). На фермерські господарства покладаються основні надії створення справжнього господаря, приватного власника» [6].

Через кризову соціально-економічну ситуацію, а також відсутність державної підтримки соціального облаштування поселенської мережі, перейти сьогодні до моделі раціонального задоволення інтересів селян практично неможливо [2].

Формування та функціонування соціально-економічної політики на селі, навіть для такої високоінтенсивної області, як Черкащина, є нині надзвичайно складним (див. таблицю):

- продовжується погіршення кількісних і якісних параметрів демографічних процесів, зростає смертність, народжуваність знижується, значна частина поселень втратила назавжди свій репродуктивний потенціал;
- відбувається руйнація поселенської мережі, погіршується її структурне співвідношення, втрачається функціональна належність малих населених пунктів;
- знижується зайнятість, скорочується трудовий потенціал, посилюються безробіття та міграційні процеси;
- оплата праці в аграрній сфері продовжує бути нижчою за середній рівень по регіону;

**Основні показники соціально-економічного становища
Черкаської області у розрахунку на одну особу в 2000–2012 роках**

	Рік			
	2000	2005	2010	2012
Валовий регіональний продукт (у фактичних цінах), грн.	2203	6681	12404	21082
Продукція сільського господарства (у постійних цінах 2010 р.), грн.	4574	6120	9086	11019
Обсяг введеного в експлуатацію житла (на 10 000 осіб), м ² загальної площі	979	1125	1110,7	1033,3
На 1000 осіб наявного населення:				
- народилося, осіб	7,5	7,7	9,7	10,1
- померло, осіб	17,4	18,6	16,9	16,2
- природний приріст (+, -)	-9,9	-10,9	-7,2	-6,1
- кількість пенсіонерів, осіб	322	339	332	336
- кількість інвалідів, осіб	83	79	69	68
Забезпеченість житлом, м ² загальної площі на одного жителя – усього	20,1	25,0	26,2	26,7
у т. ч. у сільській місцевості	27,6	29,6	31,2	32,6
На 10 тис.:				
- кількість учнів загальноосвітніх навчальних закладів, осіб	1404	1176	969	879
- кількість студентів ВНЗ I–IV рівнів акредитації, осіб	285	426	419	365
- кількість лікарів усіх спеціальностей, осіб	39,1	38,2	38,7	38,0
- кількість лікарняних ліжок, шт.	90,9	90,1	89,6	85,2
Захворюваність (на 100 тис.)	87921	84337	82602	73187
Частка загальної площі обладнаної, %:				
водопроводом	10,0	19,6	25,4	26,7
каналізацією	15,2	18,4	24,2	25,5
опаленням	32,1	38,7	48,5	50,3
гарячим водопостачанням	5,1	6,4	10,7	12,9
газом	85,7	86,1	86,4	85,6
ваннами	13,5	16,2	21,9	23,3

*Дані Головного управління статистики у Черкаській області за відповідні роки.

- занепадає й руйнується соціальна інфраструктура села, скорочується обслуговування населення соціальними послугами [11].

Руйнівні процеси соціальної інфраструктури пов'язані в основному з майже постійним ігноруванням державою розвитку соціального довкілля на селі, відсутністю виваженої державної політики стосовно фінансових надходжень до місцевих бюджетів. Відтак, доступність сільського населення до послуг соціального спрямування з року в рік постійно знижується, погіршується їх асортимент та якість [3].

На сьогодні у 46,5 % загальної кількості сіл відсутній обов'язковий для кожного села фельдшерський (фельдшерсько-акушерський) пункт. Лише 31,2 % сіл забезпечені дитячими установами, школами – 48,7%, закладами культури клубного типу – 57,8%. Майже повністю скоротилося на селі побутове обслуговування.

У переважній частині сільської поселенської мережі не вирішуються проблеми розвитку житлово-комунального господарства, його інженерного забезпечення та благоустрою.

Загальновизнаним є те, що привабливість проживання населення на селі, особливо молоді, сьогодні втрачена. Нині назріла нагальна потреба у розробці Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2020 р., яку слід зорієнтувати на стале економічне зростання та соціально-економічний розвиток територій через механізм структурної перебудови соціально-економічних відносин в аграрно-промисловому комплексі. Сталість демографічних процесів є найважливішою складовою соціальної політики на селі [7; 11].

Основними напрямками формування соціальної інфраструктури як сукупності структурних елементів сільських поселень для забезпечення сільським жителям належних умов праці і відпочинку та створення комфортного життєвого середовища слід визнати:

- децентралізацію управлінських функцій держави на користь місцевого самоврядування, забезпечення реального самоуправління на рівні територіальних громад шляхом законодавчого та фінансового врегулювання формування місцевих бюджетів та контролю за їх виконанням;

- проведення суцільної паспортизації сільських населених пунктів, опрацювання пріоритетів соціальної розбудови на рівні кожного адміністративно-територіального утворення;

- розробку та впровадження відповідної нормативно-правової бази, єдиних стандартів і нормативів соціального обслуговування, обґрунтування фінансового механізму щодо формування місцевих бюджетів та гарантій участі держави у соціальній розбудові села;

- створення реального поля комунальної власності територіальних громад, його органічне поєднання із державною та приватною власністю в соціальному середовищі на селі;

- опрацювання та організацію виконання програм соціально-економічного та культурного розвитку територій з їх узгодженням на

місцевому, регіональному і державному рівнях з реальними фінансовими можливостями;

- активізацію залучення на добровільній основі коштів підприємств, установ та організацій для розбудовчих процесів у сільській соціальній сфері тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Держава повинна визнати селян господарями на своїй території. Сільська територія, за винятком земель соціального призначення, має бути передана сільським громадам (сільрадам). Власниками угідь можуть бути тільки фізичні особи, які безпосередньо зайняті в селі й сільському господарстві.

Потрібні програми раціонального використання кожної місцевої території, прийняті сільськими і районними радами. Пріоритетним буде розвиток інтенсивних, відносно трудомістких сільськогосподарських виробництв.

Важливою проблемою державного значення є формування у громадян України культу престижності селянської праці, шанобливого ставлення до селянина як творця матеріальних благ. З цією метою необхідно, у першу чергу, забезпечити належний рівень оплати праці та соціального захисту селянства.

Список літератури

1. Лібанова Є. М. Бідність населення України: методологія, методика та практика аналізу : монографія / Є. М. Лібанова. – К. : 2008 р. – 330 с.
2. Демографічна криза в Україні: її причини та наслідки : монографія / [Є. М. Лібанова, С. І. Пирожков, Л. С. Власенко та ін.]. – К. : 2003. – 230 с.
3. Збарський В. К. Мотивація зайнятості у сільському господарстві : монографія / В. К. Збарський ; М. А. Блажко ; за заг. ред. В. К. Збарського. – К. : НАУ, ДАККІМ, 2006. – 242 с.
4. Збарський В. К. Сім'я і домогосподарство – соціально-економічні ланки суспільства / В. К. Збарський, А. В. Збарська // Міжнародна ювілейна наукова конференція „Розвиток продуктивних сил України: від В. І. Вернадського до сьогодення”, від 20 березня 2009 року (м. Київ, Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України) / . – К. : РВПС, 2009. – С. 209–215.
5. Концептуальні засади стратегічної модернізації аграрного виробництва та розвитку сільських територій в Україні (проект) / за ред. акад. П. Т. Саблука . – К. : ННЦ ІАЕ, 2009. – 102 с.
6. Лукінов І. І. Еволюція економічних систем / І. І. Лукінов. – М. : Економіка, 2002. – 286 с.
7. Людський розвиток в Україні: інноваційний вимір : монографія / ред. Є. М. Лібанова. – К. : 2008. – 316 с.
8. Молдаван Л. В. Соціальна направленість механізму господарювання в аграрному секторі / Л. В. Молдаван. – К. : Урожай, 1991. – 85 с.
9. Молдаван Л. В. Соціально-орієнтовані форми господарювання як чинники збереження багатофункціональності сільського господарства / Лукіновські читання «Проблеми розвитку форм господарювання на селі в дослідженнях на селі І. І. Лукінова» від 14 грудня 2012 р. – К. : ННЦ ІАЕ, 2013. – С. 13–25.
10. Лібанова Є. М. Низька тривалість життя населення – основний прояв тотальної демографічної кризи в Україні / Є. М. Лібанова // Жур. Акад. мед. наук України. – 2007. – С. 411–447.

11. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / за ред. Ю. О. Лупенка, В. Я. Месель-Веселяка. – К. : ННЦ ІАЕ, 2012. – 182 с.

Обосновано многообразие сущности возрождения, поселенческой сети, социальной инфраструктуры. Определена объективная необходимость социального возрождения села, обосновано влияние собственности в АПК на социальные процессы как экономической основы формирования отношений на селе. Осуществлена экономическая оценка способности украинского крестьянства к воспроизводству. Исследована демографическая ситуация в сельской местности и ее влияние на повышение экономической активности крестьян, проанализировано экономические и организационные факторы возрождения села, раскрыты особенности развития многоукладности на селе и ее последствия. Определены основные направления формирования социальной инфраструктуры как совокупности структурных элементов сельских поселений.

Соціальна інфраструктура, відродження, сільське поселення, розвиток, оточуюча середовище, територія, демографічна ситуація.

The manifold of an essence of a revival, a settlement network and a social infrastructure were substantiated. An objective necessity of social revival of the village was defined. The influence of property in an agro-industrial complex on social processes as a basis for the formation of economic relations in the countryside was substantiated. The economic assessment of the ability of the Ukrainian peasantry to reproduction was implemented.

The demographic situation in rural areas and its impact to the increase in economic activity of peasants was investigated. Economic and institutional factors of village revival were analyzed. The peculiarities of multiculturalism's development in the village and its consequences were disclosed. The main directions of the formation of social infrastructure as a set of structural elements of the rural settlements were determined.

Social infrastructure, revival, rural settlement, development, environment, territory, demographic situation.

УДК 631.339.658

ЯКІСТЬ ПРОДУКЦІЇ ЯК КРИТЕРІЙ ЇЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

**В. К. Збарський, доктор економічних наук
Національний університет біоресурсів
і природокористування України**

**С. А. Нестеренко, кандидат економічних наук
Таврійський державний агротехнологічний університет**

© В. К. Збарський, С. А. Нестеренко, 2014